

KÜTAHYA VİLAYET GAZETESİ'NE GÖRE KÜTAHYA TİCARET VE SANAYİ ODASI (1925-1944)

Ali Gökdül¹
Ali Sarıkoyuncu²

Öz

“*Felent*” ismiyle 1909 tarihinde çıkarılan gazete ile Kutahya’da basın-yayın hayatı başlamıştır. Bu gazeteyi 12 Mayıs 1923 tarihinde çıkarılan “*Halk*” gazetesi takip etmiştir. Daha sonra da Kutahya Vilayet Gazetesi yayınlanmıştır. Bu gazete, “*Kutahya Mecmuası*” adı ile 29 Ekim 1925 tarihinde faaliyete geçmiştir. 30 Ekim 1930 tarihinde ise “*Kutahya Vilayet Gazetesi*” adını almıştır. II. Dünya Savaşı’ndan sonra “*Kutahya İl Gazetesi*”; 4 Nisan 1953 tarihinde yeniden “*Kutahya Vilayet Gazetesi*”; 29 Ekim 1965-21 Ocak 1966 tarihleri arası “*Kutahya Valilik Yayın Organı*”; 1966’dan son sayısının çıktığı 31 Aralık 1975 tarihine kadar da tekrar “*Kutahya Vilayet Gazetesi*” adıyla yayınlanmıştır. Kuruluşu 1891 öncesine dayanan Kutahya Ticaret ve Sanayi Odası, Cumhuriyet dönemindeki faaliyetlerini kamuoyu ile paylaşmada bu gazeteden yararlanmıştı. Çalışmamızda, Kutahya’daki iktisadi durum ve Kutahya Ticaret ve Sanayi Odasının 1925-1944 arası dönemdeki icraatları Kutahya Vilayet Gazetesi nüshalarından incelenmiştir. Ayrıca bu çalışmada arşiv belgelerinden de yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kutahya Vilayet Gazetesi, Kutahya Mecmuası, İktisat, Kutahya Ticaret ve Sanayi Odası.

ACCORDING TO THE KUTAHYA PROVINCE NEWSPAPER KUTAHYA CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY (1925-1944)

Abstract

In Kutahya press and publication studies started in 1909 with the “*Felent*” newspaper. This newspaper was followed by the “*The Community*” newspaper published on May 12, 1923. Then Kutahya Province Newspaper was published. This newspaper was active on 29 October 1925 with the name “*Kutahya Journal*”. On October 30, 1930, it was named “*Kutahya Province Newspaper*”. After the Socond World War, it was named as “*Kutahya Provincial Newspaper*”; on April 4, 1953 again “*Kutahya Province Newspaper*”; from October 29, 1965 to January 21, 1966, it was named as the “*Kutahya Governorship Newspaper*”; from 1966 to 1975, which last published December 31, it was published again “*Kutahya Province Newspaper*”. Kutahya Chamber of Commerce and Industry, which was founded in 1881, it benefited from this newspaper in order to share the activities of the Republican period with the public. In this study, the economic situation in Kutahya and the activities of the Kutahya Chamber of Commerce and Industry between 1925-1944 were examined from Kutahya Province Newspaper. In addition, archival documents were also used in this study.

Keywords: Kutahya Province Newspaper, Magazine of Kutahya, Economy, Kutahya Chamber of Commerce and Industry.

¹Doktora Öğrencisi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler, gkd1_42@hotmail.com

²Prof. Dr. Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ali.sarikoyuncu@dpü.edu.tr

Giriş

Osmanlı Devleti'nde 7 Kasım 1864'te çıkarılan Vilayet Nizamnamesi ile eyalet sisteminden, vilayet sistemine geçilmiş ve bu arada tüm vilayetlerde birer gazete çıkarılması istenmiştir. Bu yasal değişiklikten sonra her vilayette kendi gereksinimlerini karşılamak için bir de basımevi kurulmuştur. Suriye'deki iç kargaşaları bastırmak için olağanüstü yetkilerle görevlendirilen Fuat Paşa³ 1860'ta, Beyrut'ta çıkmakta olan "*Hadikât al-Ahbâr*" adlı Arapça gazeteyi, yerel yönetimin resmi sözcüsü haline getirmiştir. Böylece Türkçe-Arapça olarak ilk vilayet gazetesi yayımlanmıştır. Daha sonraki dönemde ise, bazı vilayet gazetelerinin çeşitlilik gösteren bakış açıları, özellikle II. Abdülhamit döneminde (1876-1909) hükümeti rahatsız ettiğinden Dahiliye Nezareti 1889 yılında bir genelge yayımlayarak, vilayet gazetelerinde, İstanbul gazetelerinde yer alan yazıların içeriğinin dışına çıkılmamasını emretmiştir. Bu defa vilayet gazetelerine ilgi azalınca, 1903 yılında vilayet gazeteleriyle ilgili bir kararname çıkarılmıştır. Bu kararnamede, yörenin sorunlarıyla ilgili konularda ve yine halkın kültürel ve mesleki gelişimi ile ilgili olarak bilgi sahibi olan kişilerin gazetelerde yazı yazmasının sağlanması, yazıların herkesin anlayabileceği Türkçeyle kaleme alınması istenmiş, muhtarların gazetelere abone olmaları gerektiği de ifade edilmiştir. Bazı vilayet gazetelerinin yayımı birkaç yıl sürebilmiş, bazıları ise oldukça uzun ömürlü olabilmıştır. Vilayet gazetelerinin bir bölümü de, Cumhuriyetten sonra, özel gazeteciliğin özendirilmesi ve desteklenmesi amacıyla kapatılmıştır (<http://www.gitme.net/gazeteler/gazeteler-vilayet-gazeteleri.php>, 2016; Yazıcı, 1997, ss.225-226).

Yukarıda belirtildiği üzere Osmanlı'da taşra basını, vilayet gazeteleri ile başlamıştır. Bunların yönetimleri mektupçularda⁴ bulunmaktadır. Vilayet gazetelerinden okurlar adına beklentiler, kendi bölgelerinin gelişen olayları, idarenin girişim ve uygulamaları hakkında doğru habercilik temasına uygun haberler sunmasıdır. Dönemin başarılı idarecisi Sırrı Paşa⁵, "*hoşa gitsin gitmesin, vilayet gazetelerinin bölgesel olayları gizlemeleri veya olduklarından başka bir tarzda göstermeye çalışmalarını, her bakımdan faydasına çalışmalarını gereken ülkeye karşı affedilmesi*

³ Fuad Mehmet Paşa (Keçecizâde), İzzet Efendi'nin büyük oğludur. 1815'te doğmuş; Mekteb-i Tıbbiye'de tıp eğitimi almıştır. 1834-35 yılında Tâhir Paşa ile Trablusgarb'a gidip geri dönmüştür. 1837-38'de tercüme kalemine girmiş; 1840'da mütercim-i evvel; 1844'te Madrid sefiri ve tercüman; 1847'de âmedî olup 1849'da Memleketeyn'e ve buradan Petersburg'a memur olmuştur. 1849'da bâlâ rütbesiyle sadâret müsteşarı; 1852'de Hariciye Nâzırı olmuştur. 1854'te başkumandan olarak Yunan üzerine, Yanya'ya gitmiştir. Aynı yıl Meclis-i Tanzimat azası olup 1855'te vezir rütbesiyle Tanzimat riyâseti eklenmesiyle 2. defa Hariciye Nâzırı olmuştur. 1856'da Nezâretten azille beşinci günü Mecâlis-i Âliye'ye memur olmuştur. 1857 yılında 2. defa Meclis-i Tanzimat reisi ve 1858'de 3. defa Hariciye Nâzırı olmuş; aynı yıl Paris Kongresi'ne murahhaslık ile memur olunmuştur. 1860'da askeri sıfatla Şam murahhası olmuştur. 1861 yılında 4. defa Hariciye Nâzırı olmuş ve aynı yıl sadarete davet edilerek sadrazamlık görevine başlamıştır. 1867'de 5. defa Hariciye Nâzırı olmuş ayrıca bu yıl sadâret kaymakamı olmuştur. 1868'de Sadrazam Âli Paşa'nın Girit'ten gelmesiyle kaymakamlıktan ayrılmıştır. Ardından aynı yıl hastalanmış, Yakacık'a ve İtalya Nis'e hava değişimi için gitmiştir. 1869'da kalp rahatsızlığından vefat etmiştir. Bkz: Süreyya, 1996, ss.539-540.

⁴ Osmanlı'da mektupçu, resmi daire yazı işlerini çevirmekle yükümlü yüksek görevliye verilen addır. Mektupçular doğrudan ya da dolaylı olarak basınla ilgilenmek durumunda kalmışlardır. Bkz: Yazıcı, 1997, ss.224-226.

⁵ Osmanlı devlet adamı, edip, şair ve âlimdir. Asıl adı Selim Sırrı'dır; kaynaklarda Sırrî-i Girîdî, Giritli Sırrı Paşa ve Selim Sırrı Paşa olarak da anılır. Sırrı Paşa, 1844'te Girit (Kandiye)'te doğmuş, 1895'te İstanbul'da ölmüştür. Medrese'de okumuştur. Bu öğrenim, O'nun başarılı bir idareci olmasını sağlaması yanında, aynı zamanda özellikle Tefsir, Hadis, Akâid ve Mezhepler Tarihi alanlarında önemli sayılabilecek eserler vermesini de sağlamıştır. Memuriyete doğum yeri olan Kandiye'de Mahkeme-i Şer'îye Katipliği ile başlamıştır. 1867'e Yanya Vilayeti Mektupçuluğu, daha sonra da Aydın, Prizren, Tuna Vilayetlerinde mektupçuluklarda bulunmuştur. 1876'dan itibaren, çeşitli illerde mutasarrıflık yapmıştır. Bu nedenle gerek mektupçu ve gerekse vali olarak görev yaptığı sırada, bir taraftan gazete yöneticiliği yapan ve diğer taraftan da gazetelerin değerlendirmelerine muhatap olan Sırrı Paşa'nın basın konusundaki görüşleri önem kazanmaktadır. Bkz: Kurnaz, 2009, ss.127-129; Yazıcı, 1997, ss.224-225.

mümkün olmayan bir suç ve hatta büyük bir ihanet olarak değerlendirmektedir.” O’na göre gazeteler, medeniyetin yayıcısı yüce unvanını almaya layıktırlar. Hem bilgi dünyasının çok açık sözlü tercümanı, hem de eser ve fikirlerini naklettikleri milletlerin irfan ve ilim düzeylerini gösteren birer aynadırlar. Bu anlamda gazeteler okuyucularına, içinde bulunulan dönemin gereği olan fikri gelişmelere uygun, güzel ifadeli bir dille, doğruyu telkin etmelidirler. Vilayet gazetelerinden beklentilerin başında, mutlak doğru haber vermeleri gelmektedir. Vilayet gazeteleri gereksiz ve yersiz biçimde valilerin reklam aracı olmamalı; öte yandan iyi çalışan memurları teşvik etmeli, görevlerini yerine getirmekte kusuru olanları uyarmalıdır. Sırrı Paşa, vilayet gazetelerinden yalnızca resmi duyurular yapan, bunun yanında başkent gazetelerinden kelimesi kelimesine nakillerde bulunan yayın organları olmaması ve bölgesel haberlere önem vermeleri gerektiğini belirtmiştir (Yazıcı, 1997, ss.224-226).

Belirtilen gelişmelerin bir sonucu olarak, aşağıda hakkında geniş bilgi vereceğimiz Kütahya Vilayet Gazetesi 29 Ekim 1925 tarihinde Kütahya Mecmuası adı ile çıkarılmasına karar verilmiştir. Çalışmamızda, bu gazetenin 1925-1944 yıllarına ait, Kütahya Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesinde bulunan nüshaları incelenmiştir.

1. Kütahya Vilayet Gazetesi ve Matbaası

Kütahya’da H.1306/M.1888/1889 tarihinde bir taş matbaa kurulması ve özellikle bu matbaada “*Felent*” isimli gazetenin basılması ile kentte basın-yayın hayatı başlamıştır. Felent, Bidayet Mahkemesi Başkâtibi Ferid Bey tarafından çıkarılmıştır. Takvim-i Vekayi’ye göre, imtiyaz tarihi R.1325/M.1909’dur. 1909 tarihi aynı zamanda, Kütahya’da basılan ilk süreli yayındır. Kütahya’da bundan sonra, 1920’ye kadar matbaa faaliyeti görülemiyor (BOA, DH.MKT.2685/2, H:22/Za/1326; BOA, DH.ŞFR.473/105, R:21/Ma/1331; Öztoprak ve Gül, 2015, ss.3089-3091; Tunçoğlu, 1981-1982, s.782). 1918 yılında Kütahya merkezde, vilayet hususi idaresine ait bir matbaa açılması için 1918 yılı bütçesinden 100.000 kuruş ayrılması öngörülmüştür. 1920 yılında, matbaa faaliyete geçmiş, matbaanın giderleri için 1920 yılı bütçesinden 275.600 kuruş tahsisat ayrılmıştır

Kütahya’daki basınla ilgili olarak, 12 Mayıs 1923 tarihinde, Avukat Hakkı Bey tarafından haftada bir Cumartesi günleri çıkmak üzere, basımı Afyon’da yapılan “*Halk*” isimli bir gazete çıkarılmıştır. Bu gazete 50 sayı çıktıktan sonra kapanmıştır. Bu arada H.1341/M.1922-1923 tarihinde açılan “*Sanayii Ziraiye*” okulunun bir şubesi olarak, bu okul civarındaki bir binada bir basımevi kurulmuştur. Bu basımevi, ilk günlerinde bazı defterler ve okula ait ders notları basmıştır. Daha sonra matbaa, Vilâyete devredilmiş ve İl Basımevi adını alarak 1925 tarihli, konumuzu teşkil eden Kütahya Mecmuası’nı neşretmeye başlamıştır (Öztoprak ve Gül, 2015, ss.3089-3091).

Kütahya Vilayet Gazetesi yayımlandığı 1925-1975 yılları arası dönemde birkaç defa isim değiştirmiş, bir dönem de Kütahya Valiliğinin yayın organı olmuştur. Kütahya Vilayet Gazetesi, 1925-1930 tarihleri arası, yayın hayatını “*Kütahya Mecmuası*” olarak sürdürmüştür. 1930 tarihinden sonra Kütahya Mecmuası gazeteye dönüştürülmüş ve “*Kütahya Vilayet Gazetesi*” olmuştur. Kütahya Vilayet Gazetesi, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde “*Kütahya İl Gazetesi*” olarak isim değişikliğine gitmiştir. 3 Nisan 1953 tarih ve 1745. sayıya kadar Kütahya İl Gazetesi adıyla basılan gazete, 4 Nisan 1953 tarihli Cumartesi günü, 1746. sayıdan itibaren “*Kütahya Vilayet Gazetesi*” adıyla basılmaya başlamıştır (Kütahya Mecmuası, 15 Mayıs 1930; Kütahya Vilayet Gazetesi, 1 Haziran 1930; 4 Nisan 1953; Kütahya İl Gazetesi, 3 Nisan 1953; Kütahya Vilayet Matbaa ve Gazetesi Talimatnamesi, 1943). Daha sonra Gazete, 29 Ekim 1965-21 Ocak 1966 yılları arası dönemde “*Kütahya Valilik Yayın Organı*” olarak yayımlanmıştır. 1966’dan 1975’e kadar da “*Kütahya Vilayet Gazetesi*” olarak yayın hayatını sürdürmüştür. Kütahya Vilayet Gazetesi, 31 Aralık 1975 tarihinde son sayısını çıkarmış ve Kütahya yayın tarihinde müstesna yerini almıştır (Uyanık, 2013, s.31).

Kütahya Mecmuası, 29 Ekim 1925 tarihinde, Kütahya’da te’sis olunmuştur. İmtiyaz sahibi ve mesul müdürü Mehmet Nuri ve Bekir Sıtkı Beylerdir; Bekir Sıtkı Bey Ziraat Fen memurudur.

Kütahya Mecmuası'nın ilk çıkış tarihi, 1 Aralık 1925'tir⁶. Kütahya Mecmuası'nın matbaa ve idarehanesi, Kütahya Sanayi-i Ziraiye Yurdunda Daire-i Mahsusa'dır. Mecmua'nın basımı, yukarıda bahsettiğimiz üzere, Vilayet Matbaası'nda yapılmıştır. Mecmua, ilmi, edebi ve zirai konulara içeriğinde yer vermiştir. Mecmua'da tür olarak, ülke haberleri, genel meclis zabıtları, ziraat ve iktisatla ilgili yazılar yayımlanmıştır. Kütahya Mecmuası'nın başyazarı Aka Bey'dir; daha sonra Kütahya mektupçusu Agah Bey; Agah Bey'in memuriyetini nakletmesi dolayısıyla da yerine gelen Sinoplu İsmail Hakkı Bey başyazarlık görevini ifa etmişlerdir. Mesul müdürlük ve matbaa müdürlüğü görevleri tek kişide, Nuri Bey'de toplanmıştır. Nuri Bey bu görevden ayrıldıktan sonra yerine Halil Kadri Erdem Bey geçmiştir. Daha sonra da Gazete "*Kütahya Vilayet Gazetesi*" ismini aldığıında, Cemal Bumin bu görevde bulunmuştur. Kütahya Mecmuası 15 günde bir çıkan dergi olarak yayın hayatına başlamış ve gazeteye dönüştüğü tarihe kadar da aynı şekilde yayın hayatına devam etmiştir. Kütahya Mecmuası, 71 sayı Osmanlı Türkçesi ile çıkarılmış; 72. sayısından itibaren Latin Harfleri ile çıkarılmaya başlanmıştır. Kütahya Mecmuası'nın fiziksel olarak şekli 31X24 cm ebatlarında olup, 16 sayfa olarak basımına başlanmıştır. Kütahya Mecmuası'nın Türkiye'deki satışları için abone bedeli senelik 250, altı aylık 125 kuruş olarak belirlenmiştir. Mecmua'nın nüsha fiyatı ise 10 kuruştur. Mecmua'da, belli bir reklam sayfası mevcut olup, ilanların bedeli hususi tarife üzerinden tatbik edilmektedir. Kütahya Mecmuası, 15 Mayıs 1930 tarihinde, 107. sayıda (10 sayfa) son defa dergi olarak yayımlanmıştır.

Kütahya Mecmuası'nın nüshaları Kütahya Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi, Hakkı Tarık Us Koleksiyonu (Collection) ve Ankara Milli Kütüphanede bulunmaktadır. Kütahya Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesinde Kütahya Mecmuası'nın 1-107 arası tüm sayıları mevcuttur. Hakkı Tarık Us Koleksiyonunda Kütahya Mecmuası'nın şu sayıları mevcuttur: 8-9, 16-18, 22, 28-29, 31, 33, 36, 38-39. Bu nüshaların genel toplamı 123 sayfadır. Ankara Milli Kütüphanede Kütahya Mecmuası'nın şu sayıları mevcuttur: 1, 2, 3, 9, 11, 25, 35, 36, 49, 50, 51, 54, 55, 64. Bu sayıların genel toplamı da 78 sayfadır (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927, yıl yok, s.1072; <http://www.beyazitdevletkutup.gov.tr/Eklenti/40302,beyazit-devlet-kutuphanesi-1928-sonrasi-gazete-katalogu.doc?0>, 2016; http://sureli.mkutup.gov.tr/detail.php?dergi_id=653, 2015; Kütahya Mecmuası, 1 Aralık 1925; Öztoprak ve Gül, 2015, ss.3090-3091; Tunçoğlu, 1981-1982, ss.783-784).

Kütahya Vilayet Gazetesi'nin 108. sayısı 1 Haziran 1930 tarihinde yayımlanmıştır. Kütahya Vilayet Gazetesi, Pazar günleri çıkan, resmi, haftalık gazetedir. Matbaa ve idarehanesi, postahane karşısında Vilayet Matbaası'dır. Kütahya Vilayet Gazetesi'nin abone bedeli, Kütahya Mecmuası'nda olduğu gibi, seneliği 250; altı aylığı 125 kuruştur. Bu gazetede ilanların her bir satırı 5 kuruştur. Gazete 67X52 cm ebatlarındadır. 26 Mayıs 1935 tarihli 366. sayıya kadar Gazete Pazar günleri çıkmış; 7 Haziran 1935 tarihli 367. sayıdan itibaren Cuma günleri çıkmaya başlamıştır. Kütahya Vilayet Gazetesi 4 sayfa olarak çıkarılmıştır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, eserde incelenen Kütahya Vilayet Gazetesi nüshaları üzerinde, öncelikle Kütahya Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesinde, 108-863 arası sayılarda araştırma yapılmıştır. Burada Kütahya Gazetesi'nin 1942 yılına ait 750. sayısı vardır; 1943 yılına ait herhangi bir nüshasına ulaşılamamıştır. Kütahya Vilayet Gazetesi hakkındaki araştırmamız 1944 yılında çıkan Kütahya Vilayet Gazetesi'nin 863. sayısı ile son bulmaktadır. Dolayısıyla 703-750 ve 751-811 arası Kütahya Vilayet Gazetesi nüshaları görülememiştir. Toplamda ise, Kütahya Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesinde Kütahya Gazetesi'nin 108-863 arası sayılarında eksik ve görülememiş olan sayılar şunlardır: 236, 343, 347, 374, 464, 491, 546, 583, 648, 658, 673, 686,

⁶ 1 Aralık 1925 tarihli Kütahya Mecmuası'nın 1. sayısı kapak resmi için bkz: Ek:1.

692, 704-749, 751-811 (Kütahya Mecmuası, 1 Aralık 1925; <http://www.tufs.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/list1.html>, 2015).

Kütahya Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesinde Kütahya Vilayet Gazetesi'nin 1944-1950 arası nüshaları bulunmamaktadır. Buna göre, Kütahya Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesinde Kütahya İl Gazetesi'ne ait 1950, 1951 ve 1952 yıllarına ait bir kısım nüshalar vardır. Kütahya İl Gazetesi, 4 sayfalık gazete olarak yayın hayatını sürdürmüştür. Basıldığı yer ve yayıldığı yer, Kütahya İl Basımevi'dir. Yıllık abone bedeli 300 kuruştur. Kütahya Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesindeki Kütahya İl Gazetesi'ne ait en eski nüsha 1950 tarihinde yayınlanan 1283. sayıdır. 1950 yılına ait Kütahya Mustafa Yeşil Kütüphanesinde mevcut Kütahya İl Gazetesi sayıları şunlardır: 1283, 1294, 1299, 1301, 1303, 1305, 1307, 1309, 1311, 1313, 1315, 1317, 1319, 1321, 1322 ve 1324. Aynı kütüphanede Kütahya İl Gazetesi'nin mevcut 1951 yılı sayıları da şunlardır: 1326, 1328, 1330, 1331, 1333-1339, 1341-1344, 1346, 1350-1352, 1354-1356, 1358, 1360, 1362-1364, 1366-1378, 1386, 1390-1392, 1394, 1408-1409. 1952 yılına ait ise sadece üç sayı bu kütüphanede bulunmaktadır. Bu sayılar, 1440-1442'dir. Yazı işlerini fiilen idare eden mesul müdürü Cemal Bumin'dir. Basımevi Kütahya Vilayet Matbaası'dır. Gazete'nin fiyatı 5 kuruştur. Abone bedeli, yıllık 17 lira; 6 aylık 9 lira; 3 aylık 5 liradır. Resmi ilanların santimi 6 kuruştur. Kütahya Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesinde mevcut Kütahya Vilayet Gazetesi sayıları şunlardır: 1889-1900, 1905-1928.

2. Ticaret ve Sanayi Odaları

Ticaret ve sanayi odalarının kuruluşunu, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı (3 Kasım 1839) ile başlayan Batılılaşma hamleleri ile birlikte ele almak doğrudur. Bu dönemde bir kısım sahalarda olduğu gibi, ticaret ve sanayi alanında da Batı örnek alındı. Bu kapsamda Batı tipi ticaret ve sanayi odalarının kurulması için çalışmalara başlandı. Ticaret ve sanayi odalarının gelişim süreci, öncelikli olarak Dersaadet Ticaret Odasının kuruluşu ile başlamıştır (Gülsoy ve Nazır, 2009, ss.41-85). Daha sonra Taşra'da ticaret ve sanayi odalarının kurulması sağlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşu ile beraber, 22 Nisan 1925 tarihli ve 655 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu ile yeni bir dönem başlamıştır.

XIX. yüzyılda, ticaretle uğraşan kişilerin bir teşkilat altında toplanması düşünüldü. Bu maksatla ve Batılılaşma hamleleri doğrultusunda Avrupa'daki durum incelendi. 1879'da sadrazam olan Küçük Sait Paşa bu konuya öncülük etti. Küçük Sait Paşa'nın desteğiyle, Fransa'da uygulanan sistem esas alınarak, 11 maddelik bir nizamname (tüzük) hazırlandı ve bu nizamname 12 Aralık 1879'da Meclis-i Vükelâ'ya (Bakanlar Kurulu) sunuldu. Sonrasında gelişen süreçte, Cemiyet-i Ticâriyenin, 21 Nisan 1880'den itibaren çeşitli toplantılar yaparak hazırladığı iç tüzüğü, Ticaret Nezaretine sunuldu. 47 maddelik iç tüzük, 27 Aralık 1881 tarihinde onaylandı. İç tüzüğün kabulünden sonra, daha önce kurulmuş olan Cemiyet-i Ticariye lağvedildi ve 14 Ocak 1882 tarihinden itibaren İstanbul Ticaret Odası resmen faaliyete geçti. Bu iç tüzük, taşrada kurulan ticaret odalarına da örnek teşkil etmiştir, dolayısıyla taşra ticaret odaları 14 Ocak 1882 tarihinden sonra kurulmuştur (Koraltürk, 2002, ss.27-30; Gülsoy ve Nazır, 2009, ss.41-85).

2.1. Osmanlı Döneminde Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası

İstanbul Ticaret Odası, 1882 yılında toplam 44 toplantı yaptı ve bu toplantılarda ticaretin geliştirilmesi için çeşitli öneriler de görüşüldü. 5 Mart 1885 tarihinde, İstanbul Ticaret Odasının genel kurul toplantısı yapıldı. Bu toplantı İstanbul için olduğu kadar, taşra ticaret odaları açısından da son derece önemliydi. Odanın kâtibi, bugünkü ifadeyle genel sekreteri Rum asıllı Aleksandr İspiraki Efendi, 1882-1883-1884 yıllarına ait çalışmaları kapsayan ve bizzat kendisinin hazırladığı bir raporu genel kurula sundu. Raporun 8. maddesinde, taşrada ticaret odalarının kurulması ile ilgili olarak özetle şunlar denilmektedir: "*Hükümetimizce, millî ticaretin geliştirilmesi için taşra illerinde ticaret odaları kurulması istenmiş, bu hususta, valilere ve mutasarrıflara emir verilmiştir.*" Söz konusu raporda geçen şekliyle; 1882, 1883 ve 1884

yıllarında, İmparatorluk dahilinde ticaret odası kurulan 15 vilayet, 11 sancak ve 41 kazanın adları şu şekilde sıralanmıştır(Gülsoy ve Nazır, 2009, ss.62-67, 248):

Vilayetler: Kastamonu, Konya, Musul, Van, Edirne, Adana, Trabzon, Bursa, Diyarbakir, Trablusgarb, Halep, Bağdat, Mâmuretü'l-aziz (Elâzığ), Selânik, Cezâyir-i bahr-ı sefid.

Sancaklar: Burdur, Karahisar (Afyonkarahisar), Kırkkilise (Kırklareli), Gelibolu, Gümüşhane, Samsun, Gümölcine, Basra, Mardin, Maraş, Kuds-i şerif.

Kazalar: Nallıhan, Mustafapaşa, Cısr-i ergene (Uzunköprü), Havsa, Ereğli, Ilgın, İmroz, Bozcaada, Seydi, Bozkır, Şatak (Çatak), Müküs, Adilcevaz, Erciş, Lüleburgaz, Babayıatik (Babaeski), Ahtebolu (Burgaz), Vize, Tırnova, Midye, Şarköy, Keşan, Enez, Cebel, Mersin, Karaisalı, Of, Atina (Pazar), Hopa, Çarşamba, Bafra, Ünye, Terme, Fatsa, İskeçe, Sultanyeri (Mestanlı), Âhiçelebi, Eğridere, Rize.

Bu dönemde Kütahya, merkezi Bursa olan Hüdavendigâr Vilayeti'ne bağlı bir sancaktır. Görüldüğü üzere, yukarıda ismi geçen 11 sancak arasında Kütahya bulunmamaktadır. Bu da bize, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasının 1882, 1883 ve 1884 yılları ve öncesinde kurulmadığını ve daha sonra faaliyete geçirildiğini göstermektedir. Nitekim, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası ile ilgili olarak, Hüdavendigâr Valisi Mahmud Celalettin Efendi tarafından 1891 yılı yaz aylarında yapılan ve içerisinde Kütahya, Bursa ve Afyon kazalarını da kapsayan teftiş neticesinde elde edilen bilgi ve şikayetler, bir rapor halinde Dahiliye Nezaretine (İçişleri Bakanlığına) gönderilmiştir. 14 Temmuz 1891 tarihli bir rapor, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde "DH.MKT.1850/45" künye ile kayıtlı olup, raporun ikinci sayfasında ticaret odaları ile ilgili bilgi verilirken Kütahya'da ticaret, sanayi ve ziraatın geliştirilmesi konusundan daha önce Kütahya'da kurulmuş olan Ticaret Odasından yeterince yararlanılmadığı ifade edilmiştir. Belgede yer alan ifade şu şekildedir; "*Ticâret ve ziraat ve zanaatın istidâd ve icâb mahâlliyyeye göre tevsîat ve terakkiyat ve islâhatına müte'allik esbâb ve tedâbirin müzakeresi için bir mücib-i nizâm evvelce Kütahya'da teşkil itmiş olan tîcâret odasının vezâ'if-i mahsûsasından şimdiye kadar istifâdeye çalışılmamış idüğü anlaşılmaqla buna dair tebligât icrâsıyla beraber...* (BOA, DH.MKT.1850/45)." Bu, bize Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasının 1891 yılından önce kurulduğunu göstermektedir.

Bakanlık, ülke içinde sanayi ve zirai üretim verilerini ölçmek üzere devamlı suretle istatistiksel bilgiler istemekteydi. Kütahya, bu dönemde Bursa merkezli Hüdavendigâr vilayetine bağlı bir sancak konumunda olduğu için, bu verileri Bursa Ticaret ve Sanayi Odası toplamak zorunda kalıyordu. Nitekim Kütahya Ticaret Odasının resmi mührü de Bursa Ticaret ve Sanayi Odası tarafından yaptırılmıştır (Kaplıanoğlu ve Balkan, Kasım 2009, ss.285-286). Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası hakkında kronolojiyi Hüdavendigâr Vilayeti Salnameleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi'nden takip etmek mümkündür. Ayrıca, Ticaret ve Nafia Nazırı Zihni Paşa'nın önerisi üzerine 28 Şubat 1889 tarihinde Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret ve Sanayi ve Ziraat Odaları ismiyle yeniden düzenlenmiştir (Koraltürk, 2002, s.36).

Böylece, 1889 yılında vilayet, liva ve kaza merkezlerindeki mevcut ziraat odalarının, ticaret ve sanayi odalarıyla birleştirilmesi, oda bulunmayan mahallerde de ticaret ve sanayi ve ziraat odalarının kurulması kararlaştırıldı. 11 Mart 1889'dan itibaren Ticaret Odaları, Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odaları haline dönüştürüldü. Böylece Ziraat ve Sanayi Odası işlevlerini de kazanan odalar 1910'a kadar faaliyetlerini Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odası adı altında sürdürdü. Ticaret ve Ziraat ve Sanayi Odaları şeklindeki örgütlenmede değişikliğe gidilmesi konusu 31 Mayıs 1910'da yayımlanan Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi ile gündeme geldi. 14 Haziran 1910 tarihinde, Ticaret ve Sanayi Odalarına Dair Nizamname ile bu yapı Ticaret ve Sanayi Odaları ile Ziraat Odası olarak ikiye ayrıldı. 1910 tarihinden itibaren, Ticaret ve Sanayi Odaları yalnız ticaret ve sanayi mensuplarının örgütü durumuna geldi (Ticaret ve Sanayi Odalarına Dair

Nizamname Sureti, 1910, ss.1-20; Koraltürk, 2002, ss.51-52; Gülsoy ve Nazır, 2009, ss.103-113).

1910 düzenlemesi ile odaların etkinliklerinin istenilen seviyede olmadığı görüldüğünden, zamanın Ticaret ve Sanayi Nazırı Mustafa Şeref (Özkan) tarafından 1917 yılında bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. Bu tasarı her ne kadar kanunlaşmasa da, önemli ölçüde ticaret ve sanayi odalarının faaliyetlerinde yol gösterici olmuştur. Ayrıca, söz konusu yasa tasarısı, Osmanlı Devleti'nde ticaret ve sanayi odalarına ilişkin son yasal düzenleme girişimi olmuştur (Koraltürk, 2002, ss.53-56).

2.2. Cumhuriyet Döneminde Ticaret ve Sanayi Odaları

22 Nisan 1925 tarihinde kabul edilen ve 1926 yılı başından itibaren yürürlüğe giren 655 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu ile yeni bir dönem başladı. Bu kanun ile Ticaret ve Sanayi Odalarına tüzel kişilik verildi; Ticaret ve Sanayi erbabının Odalara kayıt olma mecburiyeti getirildi. Bu kanunun bir özelliği de, Odaların çalışma alanlarını mahalli olmaktan çıkarıp, bölgesel bir hüviyet kazandırmış olmasıydı (Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu, 22.04.1925, ss.276-277; Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu'nun 8. Maddesinin 5. Fırkasının Tadili Hakkında Kanun, 08.06.1926, s.1026).

18 Kasım 1943 tarihinde kabul olunan 4355 sayılı "*Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu*", 655 Sayılı Kanun ile bu kanunun 8. maddesini tadil eden 916 Sayılı Kanun ve 1302 Sayılı Umumi Borsalar Nizamnamesinin Ticaret ve Zahire Borsalarına ait hükümlerini yürürlükten kaldırdı. Yeni kanun, Ticaret, Sanayi ve Esnaf Odaları ile Ticaret Borsalarına yeni bir şekil verdi. Ticaret Borsası Ticaret, Sanayi ve Esnaf Odaları bünyesinden ayrıldı. Meslek grupları, oda meclisini ve idare kurulunu ihdas etti. Ayrıca, bu kuruluşlarda, Ticaret Bakanlığını temsilen bir genel sekreter ve gereğinde genel sekreter yardımcısı bulundurulması kabul edildi (Ticaret ve Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu, 11.01.1943, ss.146-154).

8 Mart 1950 tarihinde kabul edilen 5590 sayılı "*Ticaret ve Sanayi Odaları*", "*Ticaret Odaları*", "*Sanayi Odaları*", "*Ticaret Borsaları*" ve "*Ticaret ve Sanayi Odaları*", "*Ticaret Odaları*", "*Sanayi Odaları*" ve "*Ticaret Borsaları*" Birliği Kanunu 4355 sayılı Kanun ve bu kanuna ilişkin tüzüğü tatbikattan kaldırdı, Oda ve Borsalara yepyeni bir biçim vererek, bunların bir birlik etrafında teşkilatlanmalarına imkan sağladı. Bu düzenleme ile odalar nispi olarak özerkliğe kavuşturuldu ("*Ticaret ve Sanayi Odaları*", "*Ticaret Odaları*", "*Sanayi Odaları*", "*Ticaret Borsaları*" ve "*Ticaret ve Sanayi Odaları*", "*Ticaret Odaları*", "*Sanayi Odaları*" ve "*Ticaret Borsaları*" Birliği Kanunu", 08.03.1950, ss.1151-1173). Odalar artık ilgili mahaldeki tüccarların % 63'nün isteği ile kurulacaktı. Bu düzenleme ile biri Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB); diğeri de ticaret odalarından bağımsız sanayi odalarının kurulması gerçekleşecekti. Nitekim, Bu düzenleme ile birlikte, ticaret ve sanayi odaları ayrı ayrı kuruldu. 1 Haziran 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği İle Odalar ve Borsalar Kanunu ile Odalar ve Borsaların kuruluş ve işleyişine ilişkin esasları günümüz gereksinimlerine göre yeniden düzenlenmiştir (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu, 18.05.2004, ss.1573-1631).

3. Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası

Yukarıda da belirtildiği üzere, 22 Nisan 1925 tarihinde kabul edilen ve 1926 yılı başından itibaren yürürlüğe giren 655 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu ile yeni bir dönem başlamıştır. Bu kanun uyarınca Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasında Yönetim Kurulu seçimi yapılmıştır. 1926 yılında gerçekleştirilen bu seçime göre; Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasının ilk başkanı Menzilhizade Hasan Efendi, ikinci başkanı da Kadızade Sadık Efendi olmuştur. Bu konuyla ilgili Kütahya Mecmuası'ndaki haber şu şekildedir: "*1926 Ticaret Odası İntihabı: Sanayi ve Ticaret Odaları Nizamnamesi'ne tevfikân Kütahya kasabasında bu kere icra kılınan*

intihabat neticesinde Kadızade Sadık Bey'in on üç, Menzilezade Hasan Efendi'nin on üç, Hacı Alaeddinzade Edhem Efendi'nin on bir, Hafızade Faruk Efendi'nin on, Hafız Hacı Emin Efendi'nin on, Yağcı Nuri Efendi'nin sekiz, Hacı Kadızade Rıza Efendi'nin sekiz reyle Ticaret Odası azalıklarına intihab edildikleri anlaşılmış ve birinci ve ikinci reislikler için kendi aralarında yapılan seçimde de Menzilezade Hasan Efendi'nin on üç reyle Reisi Evvelliğe ve Kadızade Sadık Efendi'nin on reyle

Reisi Saniliğe intihab edildikleri görülmüştür. Cümlesine bu yeni vazifelerinde muvaffakiyetler temenni ederiz⁷ (Kütahya Mecmuası, 1 Nisan 1926; Günhan, Şubat 2010, s.24)."

Yine 1926 yılında, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasının 30 Teşrinisani 1926 tarih ve 199 numaralı tezkeresine göre, Kütahya Esnaf Cemiyetleri heyet idareleri listeleri şöyledir:

Kütahya Bakkal Esnafı Cemiyeti: Reis: Hacı Muhsinzade Yusuf Kamil Bey. Reis Vekili: Armutçuzade Süleyman Efendi. Katip: Bozokluzade İsmail Hakkı Efendi. Azalar: Ekmekçizade Abdurrahman, Döğertilizade Rüşdü, Pilavzade Hafız Halil, Boyaçzade Fevzi, Hamzabeyzade Salih, Bakkal Salih, Bosnalı Kazım Bey.

Kütahya Haffafları Esnaf Cemiyeti: Reis ve Katip: İnegöllüzade Emin Fikri Bey. Azalar: Dikicibaşzade Hacı Emin Bey, Hacı Ahmetzade Sadık Bey, Hacı Ömerzade Hasan Bey, Ebezade Hacı Ömer Bey, Latifzade Kamil Bey.

Kütahya Demirci, Bakırcı, Kalaycı ve Arabacılar Cemiyeti Esnafı: Reis: Koca Mehmet Usta. Katip: Arabacı Hafız İsmail Usta. Azalar: Hacı Ahmet, Musa, Muhacir Osman, Arabacı Salih.

Kütahya Dikiciler ve Kunduracılar Esnaf Cemiyeti: Reis: Hacı Hasanzade Hacı Mehmet Efendi. Katip: Dalyanzade Hacı Ali Edendi. Azalar: İmamzade Hacı Hüseyin Ağa, Hacı Hasanzade Şerif Onbaşı, Sipahizade Hakkı Ağa, Yamacızade Mehmet Ali Ağa, Dikicibaşzade Ali Onbaşı, Berber Osmanzade Mehmet Usta.

Kütahya Manifaturacılar Esnafı Cemiyeti: Reis: Mazlumzade Hafız Hasan Bey. Katip: Bosnalı Muharrem Fevzi Bey. Azalar: Boyyaçzade Zülfü Bey, Ketencizade Mustafa Bey, İspartalızade Hakkı, Loğuzzade Mehmet.

Kütahya Kahveci ve Prokâr Esnafı: Reis: Camii Kebir'de Kahveci Mustafa Bey. Katip: Prokâr Vehbi Bey. Azalar: Haffafhane'de Kahveci Emin Ağa, Tahıl Pazarında Hacı Ali'nin İbrahim Ağa, Tahıl Pazarında Kahveci Hüseyin Ağa, Küçük Çarşı'da Abdullah Çavuş (Kütahya Mecmuası, 15 Aralık 1926, s.17; Günhan, Şubat 2010a, s.26).

1927 yılında, Kütahya Ticaret Odası senelik kongresi 27 Ocak Cuma günü, Türk Ocağı salonunda toplanmıştır. Kongre, Oda Reisi Hasan Bey tarafından açılmıştır. Kongre başkanlığına Vali Fevzi Bey⁸ seçilmiş, ikinci başkanlığa ise Oda Başkanı Hasan Bey seçilmiştir. Kitabet vazifesi Başkatip Halil Kadri Bey tarafından ifa olunmuştur. Kongrede görüşülen konular ve karşılıklı telgraflar 1 Şubat 1927 tarihli Kütahya Vilayet Gazetesi'nde yayınlanmıştır (Kütahya Mecmuası, 1 Şubat 1927, ss.8-9). 21 Şubat 1929 Perşembe günü Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası Kongresi, borsa salonunda toplanmıştır. Esnaf ve müessese temsilcilerinin katılımı ile toplanan ve gece yarısına kadar devam eden bu kongrede, memleketin en esaslı iktisadi işleri candan bir alaka ile konuşulmuştur. Kongre, Oda Başkanı Hasan Bey tarafından açılmıştır. Yapılan seçimde Vali Fevzi Bey riyasete seçilmiştir. Kitabet görevi Oda Başkatibi Halil Kadri ve Borsa Umumi Katibi Ali Muzaffer Beyler tarafından ifa olunmuştur. Kongrenin maksat ve

⁷ Bkz: Ek 2.

⁸ Fevzi Bey, 1922'de Kütahya Mutasarrıfı olmuş ve 1930 tarihine kadar bu görevde kalmıştır. Kütahya O'nun döneminde il olmuştur. Bkz: Uzunçarşılı, 1932, s.178.

gayeleri, faydaları hakkında Oda Başkatibi Halil Kadri Bey tarafından bazı izahatı müteakip, bir önceki seneki (1928 yılı) karar ve dileklerden bahsedilmiştir. Buna göre, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasının 1928 yılı kararları şunlardır: Ticaret ve zahire borsasının açılması⁹. Tohum arındırılması için Özel İdare tarafından köylere kalbur makinesi dağıtma. Ziraat Aletleri Fabrikasında demir dingilli araba imalatı için özel teşkilat oluşturularak kağnı arabalarının kaldırılmasına doğru ilk adımın atılması. Genel meselelerden; Ölçüler Kanunu'nun neşri gibi konuların yerine getirildiği; vergilerin ve vergi toplama usullerinin ıslahı, paramızın değer tespiti, standartlar oluşturulması, ambalajların düzenlenmesi gibi konuların hükümet tarafından henüz incelenmekte olduğu belirtilmiştir.

Reis Vali Fevzi Beyefendi'nin teklifi üzerine, Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri ile Başvekil İsmet, Büyük Millet Meclisi Reisi Kazım Paşalar Hazretlerine, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, İktisat Vekili Rahmi, Nafia Vekili muhterem mebusumuz Recep, Cumhuriyet Halk Fırkası Katibi Umumisi Saffet, Ragıp, İbrahim, İsmail Hakkı, Niyazi Asım Beyefendilere kongre tarafından saygıların ve hissiyatının telgrafla arzına ve ulaştırılmasına karar verilmiştir. Yazılı telgraf suretleri okunarak bazı düzeltmelerle kabul olunmuştur. Daha sonra günlük olayların müzakeresine geçilmiştir. Oda meclisince hazırlanan bu maddeler Başkatip Halil Kadri Bey tarafından birer birer okunarak aydınlatılmasına ihtiyaç duyulan noktalar hakkında açıklama yapılmıştır. Ardından, kongre azası tarafından verilen takrirler okunmuş ve müzakere olunmuştur. Çok samimi mübahase ve münakaşalara zemin hazırlayarak ilgili makamlar ve dairelerce temenni ve takip edilmesi kabul edilip muntaka ve umumi kongrelere de arzı tekerrür eden bu maddeler özel kısımlarda yazılıdır. Mahalli konulara ait teklif ve temennilerin tatbik ve sonucu diğer meseleler hakkında da azami yardım yapılması Vali Beyefendi tarafından hatırlatılmış ve bu tutum orada bulunanlar üzerinde derin tatmin duygusu ve memnuniyet meydana getirmiştir. Çeşitli konuların müzakeresinde Oda Meclisi azasından Ziraat Bankası müdürü Kahraman, Ziraat müdürü Fuat, inşaat malzemesi şirketi müdürü Hamdi Halit, tüccardan Behdizade İsmail Hakkı, Bozoklu Z. İsmail Beylerle Demirci ve Arabacı Esnaf Cemiyeti Reisi Mehmet Usta ve diğer alakadar kişiler birçok defa söz alarak ihtisasları dahilindeki işler hakkında heyetini aydınlatmışlardır. Gelecek sene kongresinin de bu kararlaştırılan konuların sonuçlandırılmış olduğunu görmek temennileriyle kongreye son verilmiştir¹⁰.

Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası tarafından verilen ve 15 Nisan 1927 tarihinde Kütahya Vilayet Gazetesi'nde yayınlanan ilana göre; 1926 yılında kayıt olan veya 1926 yılında işe başlayıp da henüz kayıt olmayan bilumum ticaret ve zanaat erbabının, Nisan 1927'den itibaren 3 ay zarfında 1927 yılı kayıt ve tescillerini yaptırmaları istenmektedir. Bu müddet zarfında müracaat etmeyip kayıtsız kalanlardan, kayıt icraatının üç misli ceza tahsil edileceği uyarısında da bulunulmuştur (Kütahya Mecmuası, 15 Nisan 1927, s.16).

1928 Mayıs ayında, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası Meclisinde azalık seçimi yapılmıştır. Kütahya'nın önemli bankacı ve iktisatçılarından olan, Ziraat Bankası Müdürü Kahraman Tahir Bey azalığa seçilmiştir (Kütahya Mecmuası, 22 Mayıs 1928, s.7).

21 Şubat 1929 Perşembe günü Borsa Salonunda toplanan senelik kongre kararlar özeti: Vilayet makamı tarafından bu kongrede kararlaştırılan konular şunlardır: Altıntaş şosası üzerindeki tali köprülerin tamiriyle münakalatın kolaylaştırılması. Köy yollarının nafia idaresince verilecek sistem ve istikametler dahilinde inşaatına her sene muntazaman devam edilmesi için köy kanununun tatbiki. Altıntaş bataklıklarının kurutulması çarelerinin araştırılması için tetkikat yaptırılması. Köylerde iki tekerlekli kağnı arabalarının dört tekerlekli ve demir dingilli arabalarla

⁹ Kütahya'da kurulacak Ticaret ve Zahire Borsası için düzenlenen yönetmelik 20.09.1927 tarihinde yürürlüğe kondu. Fakat daha sonra 02.03.1932 tarihinde, Kütahya Ticaret ve Sanayi Borsası lağvedildi ve Borsanın borçları ödendikten sonra kalan parasının Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasına devredilmesi kararı alındı (BCA, Fon Kodu:30.18.1.1/25.52.14, 20.09.1927, ss.1-2; BCA, Fon Kodu:30.18.1.2/26.13.6, 02.03.1932, s.1).

¹⁰ Ayrıca, karşılıklı telgraflar için bkz: *Kütahya Mecmuası*, 1 Mart 1929, ss.4-6.

değiştirilmesi için Özel İdare Ziraat Aletleri Fabrikasında araba imalatına mahsus teşkilat oluşturulduğu şükranla görülmüştür. Kağnıların bu suretle değiştirilmesi için belli seneleri

kapsayan bir programla işe girişilmesi ve köylüden kırılan kağnısı yerine tekrar kağnı arabası almak imkanını sağlamak için gerek şehirde ve gerek Cebrail, Saracık gibi köylerde vakı kağnı imalatının ve tamiratının yasaklanması. Memleketimiz tiftik keçilerinin ıslahı için Özel İdare tarafından Beypazar havalisinden iyi cins tekeler getirtilerek ve bu hayvanların bulunduğu mıntikalardaki sürü sahiplerine uzun vadeli taksitlerle dağıtılması; ihtiyaç hakkında Odaca tetkikat yapılarak neticesi vilayet makamına arz edilecektir. Köylerde hayvan hastalıklarının ortaya çıkması ve bulaşması tehdi için baytar teşkilatının takviyesi, bulaşıcı hastalıklar hakkında köylünün bilgilendirilmesi. Buğdaylarımız içinde hasıl olan pelemir bu mahsulümüzün değerini düşürmekte ve memleket iktisadiyatı bu yüzden zarar görmekte olduğundan bunun her sene Mayıs ayı içinde çiftçi ve mükellef işçiler vasıtasıyla toplatılması. Halihazırda bulunan ayakkabı sanayinin muhtaç olduğu kösele, gön, meşin, sahtiyan (cılalı deri) gibi imalat için gerekli tabakhanenin kurulması hakkında teşebbüslerde bulunmak üzere Vali Beyefendinin riyasetinde bir heyet kuruldu. Bu teşebbüse Özel İdare tarafından da yardım edilmesinin temennisine karar verildi. Vali Beyefendi tarafından yardım vaadinde bulunulmuştur. Memleketimizde bir bira fabrikasının açılması çok faydalı görülmüş ve kurulması için tehriri teşebbüslerde bulunmak üzere, keza Vali Beyefendinin öncülüğünde bir faal heyet teşkil olunmuştur. Zahire nakliyatına güçlük veren tahal pazarı kaldırımının belediyece esaslı bir surette yaptırılması.

Aynı kongrede, alınan kararlar hakkında çeşitli makamlardan istenecek konular şunlardır: Altıntaş şosası üzerindeki Porsuk köprüsünün Nafia Vekâletince yeniden inşa ettirilerek bu zengin mıntikanın memleketimizle iktisadi bağlantısının takviyesi. Porsuk çayıyla diğer tali çaylardan istifade edilmesi için hükümetimizce su işlerine tahsis edilecek miktardan memleketimizin de faydalanması. Şumendüferlerde kaybolan ticaret eşyası için kıymet üzerinden tazminat verme usulsünün kabulü. Borç verme işlemlerinin köylünün ayağında yaptırılması ve bir devlet müessesesi olan Ziraat Bankası tarafından düzenlenecek senetlerin mahkemelerce ürünlerin sayılarak usulüne uygun onayı külfetinin giderilmesi için kanuni mevzuatın yumuşatılması. Memleketimizde benzeri imal olunan Avrupa tarzı kiremit ithalatının sınırlandırılması suretiyle bu işlerle uğraşan müesseselerimizin etkili bir şekilde korunması için gümrüklerce tedbirler alınması. Genel olarak, ticaret mallarını taşıştan koruma tedbirleri alınması ve afyon gibi ticaret malları üzerinde ehemmiyetli bir kontrol tesisi ile bu maddeyi taşış edenler hakkında ticaret ve ceza kanunlarına sarih maddeler ilavesi. Ticaret ve Sanayi Odalarınca tasdik edilecek ticari evrakın noter tarafından tasdikine gerek kalmaksızın geçerli sayılması için Odalar Nizamnamesinin dokuzuncu maddesinde açıkça belirtilmesi (Kütahya Mecmuası, 15 Mart 1929, ss.11-13).

Kütahya Vilayet Gazetesi'nde, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası üyeleri ile ilgili özel haberlere de yer verilmiştir. Buna göre, 24 Ağustos 1930 tarihli haberde, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı Halil Kadri Bey'in bir oğlunun dünyaya geldiği haberi verilmiştir (Kütahya Vilayet Gazetesi, 24 Ağustos 1930, s.2). 7 Aralık 1930 tarihli haberde de, Muallimler Birliğinde, Kütahya Ticaret Odası Başkanlığı Halil Kadri Bey tarafından iktisat bilimi ve tarihçesi hakkında bir konferans verildiğini öğreniyoruz (Kütahya Vilayet Gazetesi, 7 Aralık 1930, s.1). Ayrıca 3 Nisan 1932 tarihli bir haberde, Yalyos Berger Konsorsiyom Şirketi ile Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası arasındaki bir davanın Oda lehine neticelendiği de Kütahya halkına duyurulmuştur (Kütahya Vilayet Gazetesi, 3 Nisan 1932, s.1). Yine Kütahya Vilayet Gazetesi'nin 3 Nisan 1932 tarihli haberinden anladığımız göre, Tavşanlı ve Emet kazaları ticaret odaları Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasına; Simav ve Gediz ticaret odaları da Uşak Ticaret Odasına bağlanmıştır. İlgili habere göre, *"Heyeti vekile kakarile lağvları tekarrür eden kaza ticaret odalarının muamelatını tetkik ile rabitalarını temin için Ticaret odası reisi Ispartalızade Gıyas ve başkatip Halil Kadri*

beyler Emet ve Tavşanlı kazalarına gitmişlerdi. Bu kere avdet eden mumaileyhimadan alınan malümatı nazaran Tavşanlı ve Emet ticaret odaları Kütahya'ya raptedilmişler, Tavşanlı mümessilliğine belediye başkâtibi Mustafa, Emet mümessilliğine Çobanzzade Halil efendiler tayin edilmişler, Simav ve Gediz kazaları ticaret odalarının da Uşak ticaret odasına raptedilmiş oldukları haber alınmıştır (Kütahya Vilayet Gazetesi, 3 Nisan 1932, s.1)."

Kütahya Gazetesi'nin 8 Mayıs 1932 tarihli haberinde, 12 Mayıs 1932 Cuma günü Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası Kongresinin mülga borsa salonunda toplanacağı bildirilmiştir (Kütahya Vilayet Gazetesi, 8 Mayıs 1932, s.1).

22 Mayıs 1932 tarihli Kütahya Vilayet Gazetesi'nde, Kütahya, fabrikacılık açısından ele alınmıştır. Buna göre, tuğla, kiremit, çini, un ve ziraat aletleri fabrikalarını başarıyla yaşatan Kütahya, kumaşçılıkta da parlak bir geleceğe adaydır. Adana'nın pamuğu meşhursa, Kütahya da tiftiği, yünü ve yapağısı ile meşhurdur (Kütahya Vilayet Gazetesi , 22 Mayıs 1932, s.1). Yine konuyla ilgili başka bir yazıda, 8. Milli Sanayi Sergisi'nde Kütahya Çinilerinin sergilendiğini haber alıyoruz (Faruk, 22 Mayıs 1932, s.2).

29 Mayıs 1932 tarihli bir makalede, Kütahya'nın iktisadi geleceği ile ilgili olarak, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası Reisi Gıyas Bey tarafından "*Rusya Seyahatinden Beklediklerimiz*" başlıklı bir makale kaleme alınmıştır. Gıyas Bey yazısında, Başbakan İsmet İnönü'nün seyahatte bulunduğu SSCB'deki tetkiklerini ele almıştır. Öncelikle, Sovyet hükümetinin 16 milyon liralık sanayi makinesi vereceğini ifade ettikten sonra, bununla ülkemizde fabrikalar kurulacağını, Sivas veya Eskişehir'de şeker fabrikası, İstanbul ve Bursa'da da dokuma fabrikalarının yapılacağını duyduğunu belirtmiştir. Gıyas Bey yazısının devamında, bu fabrikalardan birkaçının da Kütahya'mızda kurulması gerektiği fikrindedir. Bu konuda, Kütahya'da hangi fabrikaların açılacağı üzerine de bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Gıyas Bey'e göre, Kütahya'da krom, manganez, demir ve kömür madenleri çok değerlidir ve fazlasıyla da mevcuttur. İyi cam yapılabilen Kütahya'da bir cam fabrikası kurulabilir. İnceliği ile tanınan Kütahya tiftiğinden ve yün ve yapağısından da istifade edilebilir. Bomonti Fabrikalarının ihtiyacını sağladıktan sonra Avrupa'ya ve özellikle de İngiltere'ye ihraç edilen Kütahya arpası, Türkiye'nin bira ihtiyacını gidermeye kafidir. Ayrıca, Kütahya ve çevresinin Uşak Şeker Fabrikasına sevkettiği pancar ve İngiltere sergisinde madalya ve övgüler kazanan, likör yapımında kullanılan Kütahya vişnesi de fabrikacılık anlamında Kütahya'dan yararlanılabilecek ürünlerdir. Son olarak Gıyas Bey, Kütahya'nın sahip olduğu bu iktisadi değerler fabrikacılık kapsamında değerlendirildiğinde, Kütahya halkının ve Kütahya ekonomisinin de kazanacağını önemle belirttikten sonra makalesine son vermiştir (Gıyas, 29 Mayıs 1932, s.1).

Kütahya Gazetesi'nin 29 Mayıs 1932 tarihli ilk sayfasında "*Cevabi Telgraflar*" başlığı altında, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası Reisi Gıyas Bey tarafından çeşitli kutlama, kongre vs. nedenlerle gönderilen telgraflara başta Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, Başbakan İsmet (İnönü) olmak üzere çeşitli kurumlardan telgrafla karşılık verilmiştir. Bu cevabi telgraflara 18 Eylül 1932 ve 13 Ağustos 1933 tarihlerindeki Kütahya Gazetelerinde rastlamaktayız (Kütahya Vilayet Gazetesi, 29 Mayıs 1932, s.1; 18 Eylül 1932, s.1; 13 Ağustos 1933, s.1). 1932 yılında Kütahya'nın Teşviki Sanayi'den de istifade ettiğini görüyoruz (Kütahya Vilayet Gazetesi, 22 Ekim 1933, s.3; 9 Ekim 1932, s.4).

Kütahya kazalarıyla ilgili olarak, 21 Ağustos 1932 tarihli tam sayfa habere göre Uşak'ta, Uşak Ticaret ve Sanayi Odası ticaret sicilli Uşak Türk Elektrik Limitet Şirketi mukavele ve nizamnamesinin tam nüshası yayınlanmıştır (Kütahya Vilayet Gazetesi, 21 Ağustos 1932, s.4). Kütahya Gazetesi'nin 28 Ağustos 1932 tarihli Kütahya iktisadiyatı üzerinde kaleme alınan bir yazıda, Kütahya'nın tarihi bir sanat ve ticaret merkezi olduğu üzerinde durulmuştur. Halıcılık, çinicilik; cam ve likör fabrikalarının Kütahya sanayi ve ticaretinde çok önemli bir yere sahip olduğu ifade edildikten sonra, yine ticari sahada Emet, Tavşanlı, Gediz, Simav ve Uşak gibi 5 büyük kazaya sahip olmasının ticari sahada Kütahya'ya iyi bir mevki kazandırdığı ifade

edilmiştir (Hâdi, 28 Ağustos 1932, s.1). Türkiye'nin sanayileştirilmesi yolunda hükümet tarafından incelemeler için görevlendirilen ihtisas heyetinin Kütahya'mıza teşrifi münasebetiyle Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası tarafından hazırlanan ve heyete takdim edilen muhtıra özetle şu şekildedir: Kütahya havalisinde özellikle ziraat için su boldur. Kütahya, sanayi için zengin kaynaklara sahiptir. Zonguldak'tan sonra Türkiye'nin ikinci büyük kömür (3,500-7,200 kalori) hazinesine sahiptir. Kütahya, coğrafi olarak önemli bir konumdadır. Büyük bir sanayi kenti olmadığı için işgücü mevcuttur ve ucuzdur. Vilayet dahilinde 22 istasyon ve 560 km. şose mevcuttur. Dolayısıyla lojistik açıdan müsaittir. Bu özellikleri dolayısıyla, Türkiye'nin birinci dereceden muhtaç olduğu fabrikalardan birkaçı Kütahya'da kurulabilir. Bunların başında toprak sanatları gelir. Daha sonra bira fabrikası ve şeker fabrikalarının kurulması için en uygun yer Kütahya'dır. Ayrıca Kütahya, dokumacılık açısından yüzlerce halı tezgahına sahiptir. Memleketimizin sanayileşmesi açısından çok mühim olan bu yoldaki mesai tevali edecek ve ilgili makamlara bu yolla raporlar takdim olunacaktır. Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası bu raporların esaslarını hazırlamaya başlamıştır (Kütahya Vilayet Gazetesi, 28 Ağustos 1932, s.2).

Bu kapsamda, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası tarafından hazırlanan önemli ilk rapor 18 Eylül 1932 tarihli Kütahya Gazetesi'nde "*Mühim Bir Rapor*" adı ile yayınlanmıştır¹¹. Bu rapor özetle şu şekildedir: Öncelikle, bu raporun Türkiye'nin sanayileşmesi adına, muhtelif iş sahalarını tetkik etmek amacıyla Kütahya mıntkasının sanayi açısından özelliklerinin anlatmak için hazırlandığı ifade edilmiştir. Daha sonra, Kütahya vilayeti hakkında bazı nüfus bilgileri, bu nüfusun meslek gruplarına göre dağılımı istatistiki bilgileri verildikten sonra Kütahya'daki mevcut sanayi kolları hakkında bilgiler verilmiştir. Buna göre, Kütahya'da şeker, tuğla, kiremit, elektrik, ziraat aletleri, un, rakı, şayak, halı ipliği makine sanayi mevcuttur. Ayrıca, halı, dokuma, çini, demir, ağda, nebati yağ, ayakkabı, un, teneke, helva, şeker el sanayi yanında, terzi, marangoz, saraç, mih, kalay, fotoğraf, ecza, kuyumcu, çekeci, bıçakçı, semerci ve mutafık gibi alanlarda meslek grupları mevcuttur. Raporla, Kütahya'nın yaş gruplarına göre istatistiklerinin yanı sıra, hayvan adeti bakımından serveti, Kütahya'nın coğrafi zenginlikleri, ithalat ve ihracat verileri, başlıca madenleri detaylı olarak anlatıldıktan sonra, Kütahya'nın tüm bu zenginliklerinin sanayi tesisleri kurulması için iyi birer zenginlik olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, Kütahya'nın iktisadi açıdan durumunun hak ettiği değeri bulamadığı ve işsizliğin ve hayat standardının şehri olumsuz etkilediği; dolayısıyla da Kütahya'nın Devletçilik politikası gereği açılması düşünülen fabrikalara gerçekten ihtiyacı olduğu vurgulanmıştır. Rapor, tüm bu bilgileri sunduktan sonra, Kütahya hangi fabrikalara daha ziyade müsaittir? Sorusunun da cevabını açıklamaktadır. Rapora göre Kütahya, mensucat sanayi ve özellikle basma fabrikası için çok uygundur. Kütahya'nın fabrikalar için müsait olduğu diğer alanlar ise, şeker fabrikası; tabak, fincan, plak, cam ve şişe imalatı sanayi; bira fabrikası ve maden sanayidir.

Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası tarafından hazırlanan bu raporun devamında, yukarıda fabrika açılması önerilen sanayi alanları hakkında Kütahya'nın gerek coğrafi konum itibari ile bu işe uygun oluşu, gerek de hammadde ve işgücü açısından bu yükü kaldırabilecek düzeyde olduğu detaylı bir biçimde anlatılmıştır. Basma fabrikasının Kütahya'da açılması için; mevcut basma sanayinin Batı ve Orta Anadolu, İstanbul ve Trakya'da toplandığı belirtilmiş ve Kütahya'nın bu geniş hattın merkezinde olduğu ve bu durumun avantajları ifade edilmiştir. Buna göre, Kütahya'da basma fabrikasının bulunmayışı dolayısıyla, özellikle mesken kiralari ve işgücü gibi üretimi etkileyen unsurların Kütahya'da üretim maliyetlerini önemli ölçüde düşüreceği kanaati hakimdir. Sonuç olarak, Kütahya'nın jeopolitik konjonktürü, basma fabrikası kurulması için çok büyük avantajları bünyesinde barındırmaktadır. Raporla, Kütahya'da basma fabrikasının kurulması isteğinden başka, Kütahya'nın şeker fabrikası için en uygun şehir olduğu anlatılmıştır. Bu konuda, Kütahya'ya bağlı konumda bulunan Uşak'ın sahip olduğu bir şeker fabrikası, ülke ihtiyacının 4/1'ini karşıladığı ifade edildikten sonra, Kütahya'nın ikinci bir şeker fabrikasını da

¹¹ Bu rapor ayrıca broşür olarak da basılmıştır. Bkz.:Devlet Sanayiciliği Mücadehesinde Kütahya, 1932.

bünyesinde barındırabilecek yeterlilikte olduğu belirtilmiştir. Raporu daha sonra, toprak, cam sanatları ve Kütahya konusu işlenmiştir. Buna göre, Kütahya tarihi devirlerden beri Ege bölgesinin inşaat malzemesi ihtiyacını temin etmiştir. Bu konudaki bazı efsanelerin Kütahya'da geçtiği bunu kanıtlamaktadır. Kütahya çinileri Türk kültürünün önemli bir simgesi durumundadır. İthal edilmekte olan toprak sanayi ürünlerinin tamamının Kütahya'da üretilebileceği, bu konuda ülkemizin ithalat ihtiyacının ortadan kaldırılacağı özellikle vurgulanmıştır (Kütahya Vilayet Gazetesi, 18 Eylül 1932, s.2). Kütahya, bira fabrikası açılması bakımından da müstesna özelliklere sahiptir. Biralık arpanın yetiştirilmesi, bira şişelerinin Kütahya'da imal edilebilir olması ve Kütahya'nın coğrafi konumu bira fabrikasının açılması için Kütahya'yı ön plana çıkaran unsurlardır. Kütahya Ticaret Odası Reisi Menzilizade Hasan Bey'in de katıldığı, 12 Şubat 1927 tarihinde Ankara'da toplanan Ankara Ticaret Odaları Genel Kongresi'nde, devletçe ikinci bir bira fabrikası tesis edildiği takdirde, tercihen bu fabrikanın Kütahya'da yapılması kararlaştırılmıştır. Bu, Kütahya'ya bira fabrikası konusunda avantaj sağlamaktadır. Raporu göre, Kütahya madencilik konusunda mümtaz bir öneme sahiptir. Raporun ekinde, Kütahya'daki mevcut madenlerin listesi yer almakta olup, bunların özellikle incelenmesi gerektiği konusunda görüş bildirilmiştir. 1926 yılında, toprak sanayi hakkında Kütahya'da geniş çaplı bir tetkikat yapan M. Raoul de Blotiefiere'in Mühendis Mektebi Mecmuası'nın 35/36 sayısında şu önemli bulguları yer almıştır: *“Vaziyeti coğrafiyesi, demiryolları, seramik masnuaatının bir nevini imale müsait olan muhtelif ve mebzul mavaddı iptidaiyesiyle Kütahya havalisi mümtaz bir mevkide bulunmaktadır. Bundan maada Kütahya'nın tabi olarak teessüs etmiş kadimden beri devam edegelmiş bir çiniciliği ve bu işe pek kabiliyetli bir de halkı vardır. Binaenaleyh burada seramik sanayini asrileştirmek ve Türkiye'nin bu husustaki bütün ihtiyacı haliye ve müstakbelesini tatmin edebilmek pek kolaydır. Ancak ecnebi irfan ve marifetiyle yerli kabiliyeti üç, beş sene için merç edilmek ve iyi düşünölmüş bir programa tevfikan muktezi sermayeyi tedricen ve fakat zamanında temin eylemek lazımdır. Türkiye gündün güne artmakta bulunan seramik masnuaatına olan ihtiyacını değerinden birkaç misli fiyatla memaliki ecnebiyeden getirtmek suretiyle elyevm tatmin etmekte bulunduğuna göre Türk hükümeti cumhuriyesi pek lüzumlu olan himayesini seramik sanayinin terakkisi konusunda da teşmilde himmet gösterirse Kütahya eski çinicilikte olduğu gibi istikbalde de Türkiye'nin seramik sanayinin merkezi olarak kalacaktır (Kütahya Vilayet Gazetesi, 25 Eylül 1932, s.2; Kütahya Vilayet Gazetesi, 28 Şubat 1927, s.16; Kütahya Vilayet Gazetesi, 15 Şubat 1927, s.12).”* Sonuç olarak, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası tarafından, Kütahya'da kurulması için düşünülen fabrikalar hakkında hazırlanan rapor özetle bu şekildedir. Bu rapor, geçmişte Kütahya sanayiciliği üzerine yapılmış olan çalışmalardan da yararlanılarak etkili kılınmak istenmiştir.

Kütahya Vilayet Gazetesi 20 Kasım 1932 tarihli nüshasında, 3 Aralık 1932 tarihinde Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası seçimlerinin yapılacağı bildirilmiştir. Seçimde kimlerin ve hangi şartları taşıyanların oy kullanabileceğine dair liste belirlendiğini ve dileyenlerin bunu kontrol edip yasal süresinde itirazda bulunabileceği ifade edilmiştir (Kütahya Vilayet Gazetesi, 20 Kasım 1932, s.4). Bu seçimlerin sonuçları 18 Aralık 1932 tarihli gazetenin ilk sayfasında açıklanmıştır. Buna göre, seçim sonuçları şu şekildedir: Reis: Gıyas Bey. Azalar: Ziraat Bankası Müdürü Emin Bey, Tüccardan Mehmet Rifat Bey, Abdülvehapzade Hacı Abdullah Bey, Yağcı Hacı Nuri Bey, Manifatura Tüccarı Zülfi Bey, Tüccardan Armutcuzade Süleyman Bey (Kütahya Vilayet Gazetesi, 18 Aralık 1932, s.1). 1933 yılında, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası baş katipliğine, İktisat Vekaletince Ali Akif B. tayin edilmiştir (Kütahya Vilayet Gazetesi, 26 Mart 1933, s.1).

Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası tarafından hazırlanan, yukarıda açıkladığımız rapordan sonra, 15 Ocak 1933 tarihinde, *“Tasarruf Nasıl Olmalıdır?”* konulu bir makale Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası Reisi Gıyas Bey tarafından kaleme alınmıştır. Gıyas Bey makalesinde, *“Milli İktisat”*ın ne demek olduğunu irdelemiştir (Gıyas, 15 Ocak 1933, s.1). Milli İktisat konusunu bağlantılı olarak, Kütahya Gazetesi, 8 Ocak 1933 tarihli haberinde, İktisat Vekili Celal (Bayar) Bey'in Orta Anadolu tetkik seyahatinde Kütahya'ya da teşrif edeceklerinin beklendiği haberini

vermiştir (Kütahya Vilayet Gazetesi, 8 Ocak 1933, s.1). Gazetenin bu temennisi 23 Ocak'ta gerçekleşmiş ve İktisat Vekili Celal Bey, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal ve bir kısım bürokratlarla Kütahya'ya gelmiştir. İktisat Vekili Celal Bey'in Kütahya'daki tetkikatları şu şekilde olmuştur: Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e vilayetin genel ve iktisadi durumu hakkında iki adet rapor sunulmuştur. Kütahya Cumhuriyet Halk Fırkası'nda ise, İktisat Vekili Celal Bey'e yine Kütahya'nın iktisadi konularında gerekli bilgiler verilmiştir. Raporla sunulan istatistikî bilgilerde, son 5 sene içerisinde ihracat artmasına rağmen bunun para olarak girdi miktarında azalma söz konusu olduğu dikkat çekmektedir. 1928 yılında 8 milyon lirayı bulan ihracat rakamları, 3 milyon lira civarına düşmüştür. Hayvanat miktarları açısından da durum aynıdır. Raporla bu gibi Kütahya'nın iktisadi vaziyetini ifade eden bilgiler yer almakla beraber, Kütahya Valisi, Belediye Başkanı ve Ticaret Odası Başkatipleri ve diğer ilgili kişiler tarafından yapılan izahatlarla da İktisat Vekili'nden Kütahya'nın iktisadi vaziyetinin ıslahı için şu hususlarda isteklerde bulunulmuştur: Şeker fabrikasının Kütahya'da kurulması; Kütahya'da bir toprak ürünleri fabrikasının açılması; Kütahya'da afyon dışında başka bir mahsulün yetiştirilmesi için bu konuya dikkat çekilmesi; Sayım Vergisinde indirimle gidilmesi meselesinin kısa zamanda uygulamaya geçmesi temennisi; buğday fiyatlarının korunması ve son olarak, maden sanayinin kurulmasında, madenler açısından çok zengin olan Kütahya mıntikasının itibara alınması. Ayrıca, halı, yumurta, arpa, av derileri gibi mahsullerimizin ticaretiyle ilgili de birçok maruzat ve temennilerde bulunulmuştur. İktisat Vekili Celal Bey, 20 büyük sayfadan oluşan bu raporla ehemmiyetli şekilde ilgilenmiş ve kendisine yapılan izahatları büyük bir dikkat ve itina ile dinlemiştir. Celal Bey, Kütahya'nın belli başlı dileklerinden olan şeker fabrikası meselesinde, Eskişehir'de bir şeker fabrikasının kurulacağını belirtmiş ve zaten Kütahya'ya bağlı Uşak'ta bir şeker fabrikasının olduğunu da belirterek, Kütahya'nın yakın iki fabrikaya pancar satmak suretiyle iktisadi açıdan yarar sağlayacağını söylemiştir. Böylece bu açıklama, Kütahya'da 2. bir şeker fabrikasının kurulması olasılığını ortadan kaldırmıştır. Ardından İktisat Vekili Celal Bey, Kütahya'da bir toprak ürünleri fabrikasının kurulması için elinden gelen desteği vereceğini açıklamış ve bu konuda bir vaatte bulunmuştur. Celal Bey bu vaadini, toprak mütehasısı yetiştirmek için Vekalet tarafından Avrupa'ya talebe gönderileceğini söyleyerek ve Kütahya vilayetince de ustabaşılar yetiştirilmesini isteyerek teyit etmiştir. Afyon üretimi, yumurta, arpa ve av derileri meseleleri ile ilgili olarak da notlar almış ve dilekte bulunan tedbirlerin alınacağını ifade etmiştir. İktisat Vekili Celal Bey'in Kütahya temaslarından Kütahya bürokrasisi çok memnun kalmıştır. Kütahya'nın, Celal Bey'i Milli Mücadele günlerinden tanıdığı ve çok sevdiği belirtilmiş ve Kütahya'nın iktisadiyatına özel bir önem vereceği ve ilgileneceği konularında fikir belirtmişlerdir (Kütahya Vilayet Gazetesi, 5 Şubat 1933, s.2).

7 Mayıs 1933 tarihli Kütahya Vilayet Gazetesi haberinde, İktisat Vekaleti tarafından, Teşviki Sanayiden istifade edenlere yeniden muafiyeti verileceği bildirilmiştir (Kütahya Vilayet Gazetesi, 7 Mayıs 1933, s.4).

31 Temmuz 1933 Pazartesi günü, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası senelik kongresi oda binasında, Başkan Gıyas Bey'in başkanlığında toplanmıştır. Toplantıda, Oda katibi seçiminin ardından, Oda Meclisi tarafından hazırlanan ruzname dairesinde müzakerelere geçilmiştir. Bir önceki yıl belirlenen hedeflerden yapılan ve yapılmayanlar müzakere edildikten sonra yapılmayan hususların yeniden temennisi kararlaştırılmıştır. Yeni sene için de, 8 madde altında yapılması düşünülen planlar belirlenmiştir. Tren tarifeleri, bazı resimler, pancar sahası ve fiyatları, vişnelerin sürümünün temini, buğday silosu, şosalar gibi önemli meseleler görüşülmüştür. Kongre son olarak, alınan kararların yüksek makamlara bildirilmesine karar vererek dağılmıştır (Kütahya Vilayet Gazetesi, 6 Ağustos 1933, s.1).

24 Eylül 1933 tarihli Kütahya Vilayet Gazetesi'nde, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası tarafından "Menşe Şahadetnamesi" ile ilgili bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride, Türkiye gümrüklerinden geçirilecek bütün mallar için menşe şahadetnamesi aranacağı dolayısıyla, bununla ilgili hususlar

izah edilmiştir (Kütahya Vilayet Gazetesi, 24 Eylül 1933, s.2). 1 Ekim 1933 tarihinde de, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasının “afyon” ekimi ile ilgili olarak şu bildirisini yayınlamıştır: “Kütahya Ticaret Odası’ndan: Vilâyetimizin her yerinde afyon ekilmesine müsaâde olunmuştur. (Uyuşturucu maddeler inhisar müdürlüğüne ve mıntıka ikmal müdürlüğü vasıtasıyla odamıza bildirilmiştir.) Bu hususta neşir olunan afyon ekiminin kanuni muamelelerini ihtiva eden uyuşturucu maddeler inhisarının 15 Ağustos 1933 tarihli tamiminin yakında odamıza gönderilip neşredileceği mıntıka müdürlüğününün 21/9/1933 tarih ve 184-1145 No’lu tahriratına fen zürrâ ve alâkadara ilan olunur (Kütahya Vilayet Gazetesi, 1 Ekim 1933, s.4).”

15 Ekim 1933 tarihli Kütahya Vilayet Gazetesi’nde, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası tarafından, “Ölçüler Kanunu” ile ilgili olarak alakadarlara bir duyuru bildirilmiştir (Kütahya Vilayet Gazetesi, 15 Ekim 1933, s.3). 3 Aralık 1933 tarihinde de, Yeni ölçüler ve yasaklanan ölçüler hakkında İktisat Vekaletinin bir tamimi yayınlanmış ve yasaklı ölçülerin listesi verilmiştir (Kütahya Vilayet Gazetesi, 3 Aralık 1933, ss.1, 3).

1 Ekim 1933 tarihli Kütahya Gazetesi’nde, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasınınca, Cumhuriyet Bayramına hazırlık olarak, Kütahya’nın iktisadi hayatıyla ilgili kıymetli ve resimli bir broşür hazırlığında bulunduğu bildirilmiştir (Kütahya Vilayet Gazetesi, 1 Ekim 1933, s.2). Bu eser “Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası 1923-1933” adıyla basılmıştır (Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası 1923-1933, 29 Birinci Teşrin 1933).

6 Mayıs 1934 tarihli Kütahya Gazetesi, Ticaret Odası heyetinin Tavşanlı ve Emet’i ziyaret ettiği haberini vermiştir (Kütahya Vilayet Gazetesi, 6 Mayıs 1934, s.1). 13 Mayıs 1934 tarihinde, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası binasında Reis Armutçuzade Süleyman Bey’in başkanlığında senelik kongresini düzenlemiştir. Kongrede, uzun müzakereler neticesinde, maadine, ticarete, ziraate, sanayiye, krediye, münakalâta ait konular görüşülmüş ve bu konularda faydalı dilekler tespit edilmiştir (Kütahya Vilayet Gazetesi, 20 Mayıs 1934, s.1). 1936 yılından itibaren, Kütahya merkez ve kazalarından, krom ve linyit kömürü başta olmak üzere bazı madenlerin aranması hakkında Kütahya Ticaret Odasına şahıslardan ve kurumlardan yapılan başvurular yoğunluk kazanmıştır. Bu başvuruların sonuçları ve Kütahya’daki maden işletmeleri hakkında haberler Kütahya Gazetesi’nde yer almıştır (Kütahya Vilayet Gazetesi, 22 Ocak 1937, s.4; 1 Mayıs 1936, s.6; 17 Temmuz 1936, s.6; 2 Nisan 1937, s.4; 4 Kasım 1938, s.4; 6 Ocak 1939, s.4; 25 Ağustos 1939, s.4; 4 Eylül 1939, ss.3-4; 1 Mart 1940, s.4; 21 Haziran 1940, s.4; 11 Temmuz 1941, s.1).

1939 yılında yapılacak Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası seçimleri ile ilgili olarak Kütahya Gazetesi’nde şu bildiri yayınlanmıştır: “Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası İntihap Başkanlığından: Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası’nın yenilenmesi icap eden meclis üyeleri intihabı için müntehibi sani seçimi 11.01.1939 Çarşamba günü saat 09:00’da başlayacak ve saat 16:00’a kadar devam edecektir. İntihaba iştirak edeceklerin esamisini havi listeler oda kapısı ile küçük çarşı ve Sadettin civarına talik edilmiş olduğundan intihap hakkını haiz olup da bu listelerde isimlerini göremeyen erbabı ticaret ve sanayinin müddeti nizamiyesi zarfında heyetimize müracaatları ve isimleri yazılı olanların da yukarıda sözü geçen gün ve saatte Oda binasına teşrifleri rica ve ilan olunur (Kütahya Vilayet Gazetesi, 9 Aralık 1938, s.2).” Bu seçimler ve seçim sonuçlarıyla ilgili bilgilere Kütahya Vilayet Gazetesi’nin sonraki nüshalarında rastlanılmamıştır.

25 Şubat 1938 tarihli haberde, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası Başkatibi Ali Akif Eralp’in vazifesinde gösterdiği başarı dolayısıyla almış olduğu ücretin arttırıldığı, terfi ettiği haberi yer almıştır (Kütahya Vilayet Gazetesi, 25 Şubat 1938, s.1). 29 Ekim 1938 tarihli gazeteden, Cumhuriyet Bayramı nedeniyle resmi kabul programında Ticaret ve Ziraat Odalarının da hazır bulduklarını öğreniyoruz (Kütahya Vilayet Gazetesi, 29 Ekim 1938, s.5). Kütahya Vilayet Gazetesi’nden Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası ile ilgili değerlendirmeye aldığımız son bilgi 1940 yılına aittir. 8 Mart 1940 tarihli Kütahya Vilayet Gazetesi, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasınının 1 Nisan 1940 tarihinde, 655 sayılı odalar kanununun 3. maddesi gereğince, 3 ay

Gökdül and Sarıkoyuncu - According to the Kutahya Province Newspaper Kutahya Chamber Of Commerce and Industry (1925-1944)

müddetince Kütahya Merkez, Tavşanlı ve Emet kazalarındaki ticaret erbabının Odaya kayıt yaptırılmaları gerektiğini bildirmiştir (Kütahya Vilayet Gazetesi, 8 Mart 1940, s.4).

1939 yılında II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile Türk iktisat siyasetinde yeni bir dönem başlamıştır. Savaşın başlamasından önce, özel sektöre yeni olanaklar verilmek istenmekteydi. Fakat savaşın başlaması Türkiye'yi savaş ekonomisine sokmuştur. Ağır cezai yaptırımlarla dolu sert kontroller ve Milli Korunma Kanunu, devleti ekonomiye tamamen sahip olacak duruma getirmiştir. Kütahya iktisadi yaşamı da bu savaş şartları doğrultusunda şekil almış, 1944'e kadar olan süreçte, gerek Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasının faaliyetlerinde, gerekse Kütahya iktisadi hayatıyla ilgili olarak savaş şartlarının etkileri görülmüştür (Köksal ve İlkin, 1973, ss.9-10).

4. Sonuç

Çalışmamızda öncelikle Kütahya Vilayet Gazetesi'nin yanı sıra bu kentin basın-yayın tarihinin ilk evreleri hakkında bilgi sunulmuştur. Bu bağlamda kentte çıkarılan ilk gazetenin "*Felent*" isimli gazete olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu gazetenin çıkarıldığı 1909 yılı da o günün koşullarında Kütahya basın-yayın tarihi açısından önemli bir tarihtir.

Diğer taraftan 1891 öncesinde kurulduğunu tespit ettiğimiz Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasının 1925-1944 yılları arasındaki faaliyetleri de Kütahya Vilayet Gazetesi nüshalarından incelenmiştir. Bu bağlamda Odanın Cumhuriyet dönemindeki ilk yönetim kurulu seçimi 1926 yılında yapılmıştır. Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasının bu seçimi sonrası, Kütahya Esnaf Odası Yönetim Kurulu Üyeleri de belirlenmiştir. Metinde belirtildiği üzere 1926 yılında, Haffaflar, Bakkallar, Demirci, Bakırcı, Kalaycı ve Arabacılar, Dikiciler ve Kunduracılar, Manifaturacılar, Kahveciler ve Prokâr Odaları gibi günümüzde birçoğu faaliyette bulunmayan meslek kuruluşlarının Kütahya'da bu yıllarda faaliyette bulunduğu da tespit edilmiştir. Bu bilgiler Kütahya Mecmuası'ndan öğrenilmiştir. Ancak 1930 yılına kadarki Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasının faaliyetleri hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Bununla birlikte Kütahya Mecmuası'nın 1930 yılında Kütahya Vilayet Gazetesi halini aldıktan ve haftalık olarak yayımlanmaya başlamasından sonra, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası ile ilgili haber ve bilgilere daha çok ve daha kapsamlı yer verilmiştir. Özellikle, Odanın 1933 ve 1939 yıllarında gerçekleştirilen yönetim kurulu seçimleri ile ilgili bilgiler de detaylı sunulmuştur.

Kütahya Vilayet Gazetesi, genel anlamda Kütahya'daki iktisadi durumu ele alırken eleştirel olmaktan ziyade yapıcı bir rol üstlenmiştir. Türkiye'nin ekonomide Devletçilik modelini uygulamaya koymasından sonra, Kütahya'nın iktisadi anlamda yatırım alabilmesi için olağanüstü bir çaba gösterilmiştir. Bu çerçevede Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası da gerek İktisat Vekâletine sunulmak üzere raporlar hazırlayarak, gerekse bürokratik temaslarını sıklaştırarak Kütahya'da Türkiye'nin beli başlı ihtiyaçlarını karşılayabilecek fabrikaların açılması için çaba göstermiştir. Gösterilen bu çabaların kamuoyuna yansıtılmasının meyve vermekte gecikmediğini görüyoruz. Bugün Kütahya'da faaliyet gösteren Kütahya Porselen, Kütahya Seramik ile Kütahya Şeker ve Azot Fabrikaları söz konusu çabaların bir sonucudur.

Sonuç olarak Kütahya Vilayet Gazetesi, çalışma alanımızın zaman dilimi içerisinde Kütahya halkının sosyal ve ekonomik açıdan habercisi ve itici gücü olmuştur. Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasının, başta karar defterleri olmak üzere, diğer yazışmalarının Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları (SEKA)'na gönderildiği göz önüne alındığında, Kütahya Vilayet Gazetesi'nin değeri daha da artmaktadır.

Kaynakça

"Ticaret ve Sanayi Odaları", "Ticaret Odaları", "Sanayi Odaları", "Ticaret Borsaları" ve "Ticaret ve Sanayi Odaları", "Ticaret Odaları", "Sanayi Odaları" ve "Ticaret Borsaları" Birliği Kanunu (08.03.1950). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Kanunlar Dergisi*. Cilt:32. Kanun No: 5590. Ss.1151-1173.

BCA. Fon Kodu: 30.18.1.2. Yer No: 26.13.6. S.1.

BCA. Fon Kodu: 30.18.1.1. Yer No: 25.52.14. Ss.1-2.

BOA. Fon Kodu: DH.EUM.4.Şb. NO:23/68.

BOA. Fon Kodu: DH. MKT. NO:1850/45.

BOA. Fon Kodu: DH.ŞFR. NO:473/105.

BOA. Fon Kodu: DH.MKT. NO:2685/2.

Devlet Sanayiciliği Mücadelesinde Kütahya (1932). Kütahya: Kütahya Vilayet Matbaası.

Faruk, M. (22 Mayıs 1932). Millî Sanayi Sergisinde Kütahya Çinileri. *Kütahya Vilayet Gazetesi*, S.211. S.2. Kütahya: Vilayet Matbaası.

Gıyas (15 Ocak 1933). Tasarruf Nasıl Olmalıdır? *Kütahya Vilayet Gazetesi*. S.245. S.1. Kütahya: Vilayet Matbaası.

Gıyas (29 Mayıs 1932). Rusya Seyahatinden Beklediklerimiz. *Kütahya Vilayet Gazetesi*. S.212. S.1. Kütahya: Vilayet Matbaası.

Gülsoy U. & Nazır, B. (2009). *Türkiye'de Ticaretin Öncü Kuruluşu: Dersaadet Ticaret Odası 1882-1923*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını.

Günhan, A. (Şubat 2010). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kütahya Ticaret Odası ve Bazı Kuruluşlar (1). *Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası Dergisi*. Yıl:13. Sayı:2. S.24.

Günhan, A. (Şubat 2010a). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kütahya Ticaret Odası ve Bazı Kuruluşlar (2). *Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası Dergisi*. Yıl:13. Sayı:2. S.26.

Hâdi, H. (28 Ağustos 1932). Ticârî Vaziyet ve Sanai Kabiliyet. *Kütahya Vilayet Gazetesi*. S.225. S.1. Kütahya: Vilayet Matbaası.

http://sureli.mkutup.gov.tr/detail.php?dergi_id=653 (2015).

<http://www.beyazitdevletkutup.gov.tr/Eklenti/40302,beyazit-devlet-kutuphanesi-1928-sonrasi-gazete-katalogu.doc?0> (2016).

<http://www.gitme.net/gazeteler/gazeteler-vilayet-gazeteleri.php> (2016).

<http://www.tufts.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/list1.html> , No:1347 (2015).

Kurnaz, C. (2009). Sırrı Paşa. *İslam Ansiklopedisi*. Cilt:37. İstanbul: ss.127-129.

Kaplanoğlu, R. & Balkan, N. (Kasım 2009). *Bursa Ticaret ve Sanayi Odası*. Ankara: Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları,

Karayaman, M. (Güz 2014). Kütahya Vilayet Hususi İdaresi'nin 1915-1920 Yılları Arasındaki Faaliyetleri. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*. Sayı:36. Ss.117-140.

Koraltürk, M. (2002). *Türkiye'de Ticaret ve Sanayi Odaları (1880-1952)*. İstanbul: Denizler Kitabevi.

Köksal, B. A. & İlkin, A. R. (1973). *Türkiye'de İktisadi Politikanın Gelişimi (1923-1973)*. Yayın Yeri Yok: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları.

Kütahya İl Gazetesi. S.1745. Kütahya: Vilayet Matbaası.

Kütahya Mecmuası. Sayılar: 1, 9, 26, 34, 53, 60, 78, 79, 107. Kütahya: Vilayet Matbaası.

Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası 1923-1933 (29 Birinci Teşrin 1933). Kütahya: Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası Yayını.

- Kütahya Vilayet Gazetesi*. Sayılar: 30, 31, 108, 120, 135, 204, 209, 211, 212, 224, 225, 228, 229, 231, 237, 241, 244, 247, 254, 259, 272, 273, 279, 280, 282,283, 289, 311, 313, 412, 423, 450, 460, 507, 542, 543, 548, 552, 585, 587, 612, 613, 628, 683, 1746. Kütahya: Vilayet Matbaası.
- Kütahya Vilayet Matbaa ve Gazetesi Talimatnamesi (04.06.1943)*. Yayın Yeri Yok. Yayınevi Yok.
- Öztoprak İ. & Gül, C. (2015). *Cumhuriyet'in XV. Yılında Türkiye*. Cilt:6. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Süreyya, M. (1996). *Sicil-i Osmanî 2*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu (22.04.1925). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Kanunlar Dergisi*. Cilt:3. Kanun No:655. Ss.276-277.
- Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu'nun 8. Maddesinin 5. Fırcasının Tadili Hakkında Kanun (08.06.1926). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Kanunlar Dergisi*. Cilt:4. Kanun No:916. S.1026.
- Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu'nun 8. Maddesinin 5. Fırcasının Tadili Hakkında Kanun (08.06.1926). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Kanunlar Dergisi*. Cilt:4. Kanun No:916. S.1026.
- Ticaret ve Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu (11.01.1943). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Kanunlar Dergisi*. Cilt:24. Kanun No:4355. Ss.146-154.
- Ticaret ve Sanayi Odalarına Dair Nizamname Sureti (1910)*. İstanbul: Ticaret ve Sanayi Odası Gazetesi Matbaası.
- Tunçoğlu, İ. (1981-1982). Kütahya'da Turizm ve Gelenekler. *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan Kütahya*. Ss.749-494. İstanbul: Formül Matbaası.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927 (Yıl Yok)*. Matbuat Müdüriyet Umumiyesi. Yer Yok.
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu (18.05.2004). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Kanunlar Dergisi*. Cilt:88. Kanun No:5174. Ss.1573-1631.
- Uyanık, M. (2013). Kütahya Basın Tarihi (1923-1980). *Yüksek Lisans Tezi*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1932). *Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında Kütahya Şehri*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Yazıcı, N. (1997). Sırrı Paşa ve Vilayet Gazeteleri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı:36. Ss.223-231. Elazığ.

Ekler

EK 1: *Kütahya Vilayet Gazetesi İlk Sayısı (Kütahya Mecmuası, 1 Aralık 1925).*

EK 2: 1926 Yılında Yapılan Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasının Yönetim Kurulu için Yapılan Seçim Sonuçları (Kütahya Mecmuası, 1 Nisan 1926).

